

УДК 159.923:355.08:316.628

DOI: [https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.1\(19\).2](https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.1(19).2)

Уляна ГУЛЯК, ад'юнкт, підполковник

ORCID ID: 0000-0002-0625-7814

e-mail: ulyaniyka23@gmail.com

Національний університет оборони України, Київ, Україна

Владлен ЛІСНЕВСЬКИЙ, магістр

ORCID ID: 0009-0004-5488-1111

e-mail: Vladlen2000@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЦІННІСНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Вступ. Сформульовано, що, незважаючи на те, що дослідження мотиваційної сфери особистості вже впродовж тривалого проміжку часу залишається актуальним, на сьогодні констатуємо дефіцит досліджень мотиваційно-ціннісної сфери особистості в контексті бойової діяльності. Проаналізовано сучасні теорії і дослідження мотиваційної сфери особистості, її структури, психологічних особливостей функціонування з метою окреслити ціннісний компонент у структурі мотиваційної сфери особистості військовослужбовця, дати її визначення, прояснити, як цінності впливають на мотивацію військовослужбовця до бойової діяльності.

Методи. Використано теоретичні методи дослідження: аналіз наукових джерел із теми дослідження, системний аналіз, синтез, узагальнення наукових підходів, класифікація та конкретизація системи цінностей, що визначають бойову мотивацію військовослужбовця.

Результати. Виявлено ключову роль цінностей у формуванні мотивації військовослужбовця до бойових дій, виконання повсякденних бойових завдань та бажанні повертатися на поле бою. Мотиваційно-ціннісна сфера є унікальною для кожної особистості та складною структурою, що надихає людину, спонукає і дає сили долати життєві труднощі. Задля визначення мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовця проаналізовано характерні ознаки такої діяльності. Сформульовано ключові визначення, що відображають взаємозв'язок цінностей і мотивації та їх вплив на активність особистості військовослужбовця в умовах бойових дій.

Висновки. Мотиваційно-ціннісна сфера надає можливість особистості військовослужбовця зіставляти власні потреби та мотиви із засвоєними та усвідомленими цінностями і суспільними нормами, регулює активність. У структурі особистості військовослужбовця мотиваційно-ціннісна сфера характеризує внутрішню готовність до бойової діяльності, а також визначає спрямованість поведінкової активності.

Ключові слова: мотивація; цінності; мотиви, сенс, мотиваційно-ціннісна сфера; бойова діяльність; військовослужбовці.

Вступ

Актуальність дослідження. Незважаючи на те, що передові технології та оптимізовані процеси відіграють значну роль у бойовій діяльності, людський фактор залишається вирішальним у цій сфері. Саме люди можуть перетворити можливості на успіх або поразку. Легендарного командира ізраїльської артилерійської бригади і розробника нових типів танків генерала Ізраїля Талія якось запитали про те, який танк є найкращим у світі: ізраїльський "Меркава", американський "Абрамс", німецький "Леопард" чи британський "Центуріон". Талі відповів: "Найкращий танк – це той, у якого найкращий екіпаж".

У цьому контексті хочемо наголосити, що справді, незважаючи на технологічні досягнення, бойові дії залишаються небезпечним і приголомшливим досвідом для багатьох людей, а особливо військових, що виконують завдання за призначенням, і саме сила тіла й духу допомагає їм долати страх, зумовлений умовами бойової діяльності. Саме тому важливо з'ясувати, що підштовхує військових добровільно повертатися на поле бою знову, якщо війна насправді така жахлива, і як їм вдається впоратися з усіма викликами бойової діяльності.

Людські мотиви зумовлені людськими потребами та цінностями. Залежно від того, наскільки бажаним чи небажаним є стимул, люди або рухаються до певних видів діяльності, або уникають їх. Урахування мотивації допомагає пояснити та передбачити поведінку людини.

Дослідження мотиваційної сфери особистості, її структури, психологічних особливостей функціонування уже впродовж тривалого проміжку часу залишається актуальним для багатьох дослідників. Значний інтерес науковців до ціннісного компонента в мотиваційній сфері особистості зумовлений тим, що він визначає ставлення

особистості до світу, особливості та структуру її свідомості, життєві орієнтири, регулює та спрямовує поведінку.

Таким чином, мотиваційну сферу особистості неможливо уявити без усвідомлення і аналізу цінностей, що утворюють сенс життя і діяльності кожної людини і, власне, визначають її мотиваційну сферу. Індивід усвідомлює світ через призму цінностей, тобто цінності детермінують процес пізнання людиною дійсності. Цінності виступають для нього як деякі критерії оцінки соціальної дійсності, зокрема, інших людей і самого себе. Від системи цінностей залежать бажання індивіда діяти в тому чи іншому напрямку, його наполегливість і готовність долати труднощі. Цінності є своєрідним компасом для орієнтування в житті й досягнення мрій. Отже, вони допомагають визначати цілі, будувати взаємини і проявляють найскладніші рішення, які доводиться ухвалювати в професійній діяльності. Цінності є засадничими для людей і становлять культурно-моральний фундамент для організації. Будь-яка організація має вищу мету і чіткий набір цінностей. Організація, яка розуміє власну роль і мету, яка дбає про працівників, обов'язково спирається на цінності.

Проте більшість людей самі не усвідомлюють своїх цінностей, бо ніколи не замислювалися над тим, що для них важливо. Усвідомивши свої цінності, особистість може зрозуміти, що її мотивує і що забезпечує підтримання професійної мотивації на високому рівні.

Водночас серед учених існують певні розбіжності у поглядах щодо розуміння взаємоузгодженості цінностей і мотивації у професійній діяльності особистості. На сьогодні констатуємо дефіцит досліджень мотиваційно-ціннісної сфери особистості в контексті бойової діяльності. З метою подолання наявних суперечностей

© Гуляк Уляна, Лісневський Владлен, 2024

вважаємо за необхідне розкрити зміст ціннісного компонента в загальній структурі мотивації особистості, вказати на сутнісні взаємозв'язки та водночас розмежувати вказані поняття та, за результатами проведеного аналізу, дати визначення мотиваційно-ціннісної сфери особистості військовослужбовця.

Мета та завдання – окреслити ціннісний компонент у структурі мотиваційної сфери особистості військовослужбовця, дати її визначення, прояснити, як цінності впливають на мотивацію військовослужбовця до бойової діяльності.

Методи

Для виконання поставлених у роботі завдань було використано теоретичні методи дослідження: аналіз наукових джерел із теми дослідження, системний аналіз, синтез, узагальнення наукових підходів, класифікація та конкретизація системи цінностей, що визначають бойову мотивацію військовослужбовців.

Результати

У дослідженні мотиваційних процесів важливе місце посідають питання, пов'язані з вивченням сфери ціннісних уявлень особистості. Цінності – це певні критерії оцінювання дійсності, зокрема інших людей і самого себе. Від системи цінностей залежить бажання особистості діяти в певному напрямі, її наполегливість і готовність долати труднощі.

Незважаючи на те, що емпіричні дослідження, які пов'язують цінності та мотивацію, обмежені, багато вчених переконані, що такий зв'язок безперечно існує. М. Рокіч (1973, с. 14) зобразив цінності як такі, що мають невід'ємний мотиваційний компонент, і навіть описав їх як "над-цілі". Ш. Шварц (2006) аналогічно описує цінності як фундаментально мотиваційні; обидва теоретики стверджують, що цінності є сполучною ланкою між більш загальною мотиваційною конструкцією потреб і більш специфічною мотиваційною конструкцією цілей. Цінності породжують цілі, які спонукають до дії.

Найближчою до цієї ідеї є модель самоузгодженості мотивації (Sheldon, & Elliot, 1999), яка припускає, що люди з більшою ймовірністю будуть наполегливіше досягати мети, що відповідає їхнім цінностям. При цьому вимірюється внутрішня мотивація, оскільки вважається, що ми внутрішньо мотивовані цілями, які відповідають нашим цінностям.

К. Шелдон і А. Елліот (1999, с. 485) зазначають, що люди, які досягають цілей з причин, що узгоджуються з ними самими, "найімовірніше, відчують себе більш ефективними та компетентними". Це означає, що автономні мотиви можуть підвищувати ефективність, що, у свою чергу, може спонукати до постійних зусиль, які зумовлюють покращення результатів і більше задоволення. Автономні мотиви передбачають постановку цілей, тому що вони дають задоволення (внутрішні мотиви) або через фундаментальне переконання у тому, що мета є важливою для досягнення (ідентифіковані мотиви). Цілі, що обумовлюються цими причинами, вважаються самоузгодженими, оскільки вони впливають безпосередньо з інтегрованого "Я" (Sheldon, & Elliot, 1999), що складається з найважливіших базових цінностей та інтересів людини (Lee et al., 2003).

Учені все частіше відзначають, що мотиви людей обумовлюються відчуттям цінності та сенсу діяльності, що виходять за межі самої мети (Greguras, & Diefendorff, 2010). Коли людині дозволяється досягати мети, яка визначається автономними мотивами, у неї формується відчуття, що особистість і організація поділяють схожі цінності. Однак, коли цілі, пов'язані з роботою,

визначаються контрольованими мотивами, це свідчить про те, що організація цінує інші результати, ніж окрема особистість.

Взаємоузгодженість цінностей та мотивації підтверджує науковий доробок і багатьох інших учених. Зокрема, А. Адлер вказує на унікальність та складну структуру системи цінності особистості (Adler, 1956); І. Бех серед духовних цінностей особистості виокремлював вищі. Він їх називає усвідомленими узагальненими самовартісними смисловими утвореннями особистості (Бех, 2012); Е. Фромм у контексті дослідження структури особистості позначає мотиваційно-ціннісні детермінанти як екзистенційні потреби (Fromm, 2010); на значущості автономії у процесі становлення морального "Я" і формуванні власної індивідуальної системи моральних цінностей наголошує Е. Еріксон (Erikson, 1993); у дослідженнях В. Франкла мотиваційно-ціннісна сфера – це власна ціннісна система. Її відсутність у людини зумовлює "екзистенційний вакуум", що проявляється як стан нудьги і є причиною "екзистенційних неврозів" (Frankl, 2016); на виняткову важливість системи цінностей у структурі особистісних потреб як найбільш значущих детермінант указують дослідження М. Рокіча (Rokeach, 1968; 1973); З. Карпенко та І. Гоян серед форм репрезентації особистості визначають цінності як стійку мотиваційну структуру, яка є внутрішнім джерелом поведінкової регуляції (Карпенко, 2000).

Наразі у психологічних дослідженнях спостерігаються деякі розбіжності в поглядах щодо психологічних особливостей формування та функціонування, а також структури мотиваційно-ціннісної сфери особистості. Водночас аналіз наукових праць указує на те, що мотиваційно-ціннісна сфера є унікальною для кожної особистості та складною структурою, що надихає людину, спонукає і дає сили долати життєві труднощі. Структура та психологічні особливості мотиваційно-ціннісної сфери визначають спрямованість особистості, її світоглядні позиції, а також детермінацію поведінки особистості в контексті її професійної діяльності.

Для більшості дослідників мотиваційно-ціннісна сфера є особистісним психологічним конструктом, який має складну багаторівневу ієрархічну структуру. Отже, неможливо уявити та відобразити окремо взяті цінності як незалежне утворення, не враховуючи її місце в ієрархії, пріоритетність щодо інших цінностей, суб'єктивну важливість.

Розглянемо погляди різних учених на процес формування і функціонування мотиваційно-ціннісної сфери особистості, її структуру та психологічні особливості розвитку в соціальному середовищі.

Ураховуючи значення соціального впливу на формування мотиваційно-ціннісної сфери особистості, можемо припустити, що її розвиток має певну етапність відповідно до різних вікових періодів та поступового накопичення соціального досвіду. Процес формування цінностей у людини починається у ранньому дитинстві, передусім батьками. У міру зростання дитини коло осіб, що впливають на її ціннісну систему, все більше розширюється. При цьому ступінь засвоєння і характер ціннісних норм залежать від сили соціальної орієнтації людини, її залежності від думок і суджень довколишніх людей, а також від здатності до самостійного мислення і аналізу. Другим важливим джерелом формування цінностей є національна культура, традиції, особливості поведінки, що склалися під впливом історичних факторів.

Стадії опанування людиною моральних норм виокремив Л. Колберг (Kohlberg, 1984). Учений вважає, що

розвиток ціннісної сфери особистості як у дитячому, так і в дорослому віці відбувається спонтанно, під впливом навколишнього середовища та у взаємодії з ним. Однак, виокремлюючи етапи розвитку цінностей і прийняття моральних норм, автор зауважує на якісних змінах, які набувають цінності в певні періоди життя людини. З часом вони стають більш усвідомленими, обґрунтованими, підкріпленими особистими переконаннями та принципами. На найвищому рівні сформованості мотиваційно-ціннісної сфери особистість зорієнтована на власну систему цінностей, яка була створена і приймається усвідомлено (Kohlberg, 1992). Однак учений вважає, що така система цінностей буде життєздатною у разі відповідності загальнолюдським цінностям. Складність формування вищих рівнів цінностей пов'язана з їх неузгодженістю з цінностями нижчого (інструментального) рівня як у межах окремої особистості, так і в масштабах цілого суспільства. Тому для цілісного і системного розвитку мотиваційно-ціннісної сфери для особистості є необхідними і важливими такі якості, як самостійність, самовизначеність, відповідальність за власне життя, компетентність (Kohlberg, 1976).

За масцем та значущістю у структурі мотивації особистості, відповідно до Д. Леонтьєва, вищі цінності належать до категорії стійких мотиваційних утворень, джерел мотивації (Максименко, 2019). А. Маслоу дотримувався схожих поглядів і вважав, що вищі цінності особистості мають мотивувальний вплив на життєдіяльність людини загалом, не обмежуючись якимось окремим видом діяльності чи ситуацією, адже вони мають високий ступінь стабільності. Будь-які зміни в системі цінностей мотиваційно-ціннісної сфери суб'єктивно сприймаються як кризові явища в житті людини (Maslow, 1971). Погляди вчених схожі в тому, що мотиваційно-ціннісна сфера особистості є цілісною, багаторівневою, ієрархічною системою когнітивних утворень (ідей, понять, уявлень, суджень), які пов'язані з відповідними емоційно-вольовими компонентами.

Відомі класики психології діяльності (С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, Д. Леонтьєв, М. Боришевський, М. Слюсаревський) у своїх працях акцентували увагу на середовищному, соціальному та культурному впливі на формування мотиваційно-ціннісної сфери особистості, визначаючи соціально-культурні цінності та індивідуальні як похідні від них.

Зокрема, С. Рубінштейн стверджував, що цінності є одним зі способів відображення дійсності у свідомості особистості. Він вважав, що цінності визначають характер спрямованості особистості і, як наслідок, породжують, спрямовують і регулюють активність щодо предметів та явищ об'єктивної дійсності (Максименко, 2019). Учений довів, що цінності – не первинні, вони похідні від співвідношення людини і світу, виражаючи те, що у світі (включаючи й те, що створює людина в процесі історії) є значущим для людини. В основі поняття "цінність" лежить ступінь значущості того чи іншого явища або предмета для суб'єкта, який сприймає його. Значущість, у свою чергу, визначається здатністю задовольняти певні потреби або якусь одну потребу, причому ця значущість має в цінності моральний характер, оскільки виражає таке ставлення людини до предметної реальності, що ґрунтується на уявленнях про добро і зло. Цінності набирають особистісного змісту, реалізуються і чинять мотиваційний вплив на усвідомлення та поведінку лише тоді, коли вони глибоко усвідомлюються і сприймаються особистістю.

Про те, що цінності мають провідну роль у процесі свідомої регуляції поведінки особистості, писав й

Д. Узнадзе. Він стверджував, що індивідуальні цінності утворюються шляхом відбору актуальних установок після об'єктивації та усвідомлення суб'єктом своєї поведінки відносно соціальних норм та цінностей (Максименко, & Осьодло, 2010).

На думку дослідників духовності особистості, мотиваційно-ціннісна сфера особистості охоплює її найбільш актуальні морально-релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до себе та інших людей, навколишньої дійсності, які стали суб'єктивно найбільш значущими регуляторами активності (Боришевський та ін., 2011).

Мотиваційно-ціннісна сфера особистості набуває ролі проміжної ланки між системою особистісних цінностей та конкретними життєвими цілями, що дає можливість будувати та реалізовувати життєвий план відповідно до засвоєних цінностей. М. Слюсаревський вважає, що саме так людина включає цінності у власну життєву стратегію. Мотиваційно-ціннісна сфера вважається однією зі структур психологічного простору особистості, що "забезпечує можливість адекватних власній природі виявів" (Донченко та ін., 2008).

Дослідження мотиваційно-ціннісної сфери віднайшло своє широке відображення у працях закордонних учених. Визначальну роль цінностей у структурі особистості відзначав відомий дослідник у сфері описової психології Е. Спренгер, який зазначав, що цінності є основою людської природи. Він також вважав, що ціннісна сфера особистості є продуктом загальної сфери цінностей усього людства. Для особистості її ціннісна сфера є духовним началом, яке належить до загальнолюдського духу та визначає розуміння світу (Spranger, 1969).

Цю ідею поклав в основу своєї концепції ціннісних орієнтацій Г. Оллпорт, виокремивши шість типів цінностей (теоретичні, економічні, естетичні, соціальні, політичні, релігійні), які притаманні кожній особистості в різних співвідношеннях. Домінування одних цінностей над іншими й визначає філософію життя людини (Nicholson, 2003, p. 29).

Вивченню ціннісної сфери особистості присвячені й праці А. Маслоу, який визначав, що цінності належать до внутрішніх характеристик природи людини. Формування ціннісної сфери особистості, на думку автора, є як генетично та біологічно, так і культурно обумовленим.

Через призму пошуку сенсу життя, проблему цінностей у розумінні універсальї сенсу, що ґрунтуються на узагальненому досвіді людства, досліджував В. Франкл. Автор на основі можливості надати життю людини сенсу пропонує свою класифікацію цінностей: творчість (праця); переживання (любов, співчуття); ставлення (усвідомлене ставлення до обставин, які неможливо змінити) (Frankl, 2016).

Обґрунтовуючи значення цінностей у контексті соціальної проблематики, М. Вебер указував на характеристику історичності як основну межу цінностей, оскільки цінності є тільки вираженням загальних установок для свого часу. Під цінностями вчений розумів "узагальнені цілі і засоби їх досягнення, що забезпечують інтеграцію суспільства і допомагають індивідам здійснювати соціально схвалений вибір своєї поведінки в життєво значущих ситуаціях" (Weber, 2018).

У своєму дослідженні П. Арон, розвиваючи ідеї М. Вебера, зазначає, що "людське життя пов'язане з необхідністю постійно робити вибір, ця необхідність зумовлює систему цінностей. Джерелом цінностей не є ні емоційна свідомість, ані щось надемпіричне, трансцендентне. Вони – це довільно проєктовані людиною явища, наслідок ухвал, які відрізняються за своєю властивістю

від тих дій, за допомогою яких свідомість досягає реальності і встановлює істину" (Aron, 2004).

Через призму функціонування соціальної системи цінності розглядає Е. Дюркгайм, визначаючи їх як насамперед ідеали, "колективні уявлення", які є головними рушіями поведінки людини і за якими стоять реальні та дієві колективні сили. На великих ціннісних ідеалах формуються та ґрунтуються цивілізації (Durkheim, 2011).

У контексті нашого дослідження важливою є думка П. Блау, що явища і процеси на соціальному рівні різняться від тих, що функціонують на рівні буття індивіда. Це ж справедливо щодо системи цінностей, яка набуває різного значення під час переходу від індивідуального рівня до соціального, у ході чого відбувається ускладнення механізмів регулювання складними структурованими та ієрархічними соціальними системами (Blau, 1977).

Розвитку ціннісних теорій сприяв внесок М. Рокича, який визначав особистісну цінність як "стійке переконання, що певний спосіб поведінки або певний кінцевий результат, або ж мета існування є більш особистісно та соціально бажаною, ніж протилежна мета існування або кінцевий результат" (Rokeach, 1968, с. 167). Свідомо чи несвідомо засвоєна цінність стає для особистості критерієм, що спрямовує активність на формування чи підтримання ставлення до об'єктів або ситуацій, для обґрунтування власних вчинків або поведінки навколишніх, оцінювання та порівняння себе та інших. М. Рокич стверджував, що саме цінності виступають психологічними детермінантами, які регулюють поведінку людей (Rokeach, 1968).

Зазначені ідеї дали поштовх для розвитку теорії базових індивідуальних цінностей Ш. Шварца. Ціннісна система особистості розглядається як мотиваційний конструкт, що підлягає безпосередньому впливу середовища, менталітету та культури суспільства, до якого належить особистість. У концепції Ш. Шварца категорія цінностей описана за допомогою таких характеристик, які: є переконаннями, що нерозривно пов'язані із емоційною сферою; спрямовують активність на досягнення бажаних цілей; необмежені обставинами, трансцендентні; є еталонами у визначенні особливостей поведінки, оцінювання та тлумачення подій, вчинків; упорядковані одна щодо одної за їхньою значущістю для особистості (Schwartz, 2006).

Ці характеристики стосуються усіх цінностей. Відмінною ознакою для кожної цінності є її мотиваційне підґрунтя. Відповідно до характеру мотивації Шварц виокремлює десять типів цінностей: "Самостійність", "Стимуляція", "Гедонізм", "Досягнення", "Влада", "Безпека", "Конформність", "Традиція", "Добро", "Універсалізм" (Schwartz, 2006).

Окреслені цінності формують структуру – мотиваційний континуум, який має колоподібну форму та відображає наявні внутрішні зв'язки між цінностями: цінності, що конфліктують, перебувають на протилежних напрямках відносно центру; конгруентні цінності розташовані поруч. Протилежні цінності мають компенсаторну властивість щодо пов'язаної з ними мотивації (Schwartz, 2011).

Проаналізовані дослідження дозволяють стверджувати, що мотиваційно-ціннісна сфера особистості як інтегральне психологічне утворення репрезентується через явища ціннісно-сислової сфери, особистісні цінності, цілі життєдіяльності, особистісну, соціальну, професійну значущість. Усі емпіричні дослідження мотиваційно-ціннісної сфери спрямовані на діагностування психологічних процесів, які детермінують

формування, розвиток, функціонування, зміст системи цінностей та становлення їх ієрархії у житті особистості.

Таким чином, можемо констатувати, що мотиваційно-ціннісна сфера особистості є складним соціально-психологічним утворенням, яке формує суб'єктивне ставлення людини до об'єктивної дійсності, себе самої та оточення, спонукає до активності та взаємодії з навколишнім середовищем, визначає поведінкову спрямованість, характер життєвих виборів. Це вказує на тісний діалектичний зв'язок мотивації – особистісних цінностей – організаційних цінностей – умов та середовища діяльності людини.

Задля визначення мотиваційно-ціннісних детермінант бойової діяльності військовослужбовців належить проаналізувати характерні ознаки такої діяльності. Визначальною серед умов бойової діяльності вочевидь є високий рівень ризику та безпосередня загроза життю і здоров'ю військовослужбовця. Бойова робота також пов'язана зі стрімкими змінами в обстановці, швидкою динамікою робочих процесів, високим рівнем невизначеності, непомірними фізичними та моральними навантаженнями. Названі та низка інших специфічних чинників бойової діяльності обумовлюють систему організаційних цінностей, що дозволяють зберігати колективну ефективність та індивідуальну працездатність.

Серед найважливіших цінностей військової організації виокремлюють такі: місія, або найвища мета, що пов'язана із забезпеченням суспільного блага – безпеки; успішна бойова діяльність неможлива без налагодженої командної роботи, відтак товариські, братерські стосунки є важливою умовою й набувають ознак цінностей; бойова діяльність можлива лише за умови дотримання чіткої ієрархії та підпорядкування спільним цілям, що визначає лідерство та професіоналізм як організаційні цінності; складні умови побуту та фізичні навантаження вимагають таких якостей, як жертвовність, воля, служіння; моральні випробування та етичні дилеми встановлюють моральну та психічну стійкість визначальними цінностями.

Оскільки високий рівень бойової мотивації обумовлюється відповідністю мотиваційно-ціннісної сфери особистості організаційним цінностям, що забезпечує формування внутрішньої мотивації, то до основних особистісних цінностей військовослужбовця можемо зарахувати: особисту безпеку; безпеку рідних та близьких; безпеку побратимів та командирів; товариські, дружні стосунки з побратимами; служіння іншим; розвиток держави (культурний, суспільний, економічний, правовий), перспективу для майбутніх поколінь; реалізацію власного покликання; роботу в колі однодумців; самостійність (автономність); професійний розвиток; військову кар'єру; практичний досвід; приналежність до успіху; помсту ворогам. Окреслене коло ідеалів, цінностей і переконань, які відповідають високим особистим стандартам, слугують мотиваційно-ціннісними детермінантами високих досягнень у бою, що виходять за межі службового обов'язку. Саме внутрішньо вмотивовані військовослужбовці створюють якісну перевагу в бою, знаходять шлях і досягають перемоги.

Проведений теоретичний аналіз наукових досліджень мотиваційно-ціннісної сфери особистості дозволяє сформулювати деякі визначення, що відображають взаємозв'язок цінностей і мотивації та їх вплив на активність особистості військовослужбовця в умовах бойових дій. Таким чином, *особистісна цінність* – це стійке психічне утворення, набуто у процесі засвоєння, відтворення та підтримання соціального досвіду, яке формує переконання особистості стосовно індивідуально або соціально

значущих явищ, предметів об'єктивної дійсності, життєвих цілей та способів дій. Відтак *мотиваційно-ціннісна сфера особистості військовослужбовця* – утворена на основі особистісних цінностей динамічна система, яка є формою їх включення у механізми поведінки особистості військовослужбовця на основі свідомого оцінного вибору цілей та способів діяльності в результаті сформованих стійких переконань та ставлень до них.

Дискусія і висновки

За результатами аналізу наукових підходів до вивчення мотиваційно-ціннісної сфери особистості можемо стверджувати, що вона визначає початок, спрямованість, характер і зміст поведінкової активності, зокрема, особистості військовослужбовця, відображає загальне ставлення до світу, до життя, до себе та оточення, надає особистісного сенсу діям, учинкам, поведінці. Мотиваційно-ціннісна сфера надає можливість особистості військовослужбовця зіставляти власні потреби та мотиви із засвоєними та усвідомленими цінностями і суспільними нормами, регулює активність. Водночас вона не тільки визначає способи й умови досягнення цілей, а й стає джерелом цілей. Також мотиваційно-ціннісна сфера відображає суб'єктивне ставлення особистості військовослужбовця до соціальної дійсності, що й проявляється як мотивація бойової діяльності, поведінка в різних ситуаціях і сферах життя. У структурі особистості військовослужбовця мотиваційно-ціннісна сфера характеризує внутрішню готовність до бойової діяльності, а також визначає спрямованість поведінкової активності.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні мотиваційно-ціннісного профілю військовослужбовця та емпіричній перевірці залежності мотивації бойової діяльності від сформованої системи мотиваційно-ціннісних детермінант.

Внесок авторів: Уляна Гуляк – методологія; підготування теоретичних засад дослідження; аналіз джерел; формулювання ключових визначень; написання – оригінальна чернетка; Владлен Лісневський – концептуалізація; написання – перегляд і редагування.

Список використаних джерел

- Арон, Р. (2004). *Етапи розвитку соціологічної думки* (Г. Філіпчук, Пер.). Юніверс.
- Бех, І. (2012). Духовні цінності як надбання особистості. *Рідна школа*, 1–2, 9–12.
- Боришевський, М. Й., Шевченко, О. В., Пилипенко, Л. І., & Пенькова, О. І. (2011). *Психологічні закономірності розвитку духовності особистості* (М. Й. Боришевський, Ред.). Педагогічна думка. https://lib.iitta.gov.ua/5077/1/11-12_.pdf
- Вебер, М. (2018). *Протестантська етика і дух капіталізму*. Наш формат.
- Галян, І., & Галян, О. (2018). Психологія смисложиттєвих переживань сучасної студентської молоді. *Психологічний часопис*, 8, 38–57.
- Донченко, О., Слюсаревський, М., Татенко, В., Титаренко, Т. М., & Хазратова, Н. В. (2008). *Основи соціальної психології* (М. М. Слюсаревський, Ред.). Міленіум. <https://ksp.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/68/2021/05/Соціальна-психологія-5.pdf>
- Карпенко, З. С. (2000). Ціннісні виміри індивідуальної свідомості. У З. С. Карпенко, & І. М. Гоян (Упоряд.), *Методологічні і теоретичні проблеми психології*, 128.
- Максименко, С. (2019). *Загальна психологія* (3-тє вид.). Центр навчальної літератури.
- Максименко, С., & Осодло, В. (2010). Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта. *Проблеми сучасної психології*, 8, 3–19.
- Франкл, В. (2016). *Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі*. Клуб сімейного дозвілля.
- Adler, A. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler* (H. L. Ansbacher, & R. Ansbacher, Eds.). Harper Torchbooks.
- Blau, P. (1977). *Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure*. Free Press.
- Durkheim, E. (2011). *Moral Education* (E. K. Wilson, & H. Schnurer, Transl.). Dover Publications.
- Erikson, E. (1993). *Childhood and Society*. Norton.

Fromm, E. (2010). *The Heart of Man: Its Genius for Good and Evil*. American Mental Health Foundation Books.

Greguras, G. & Diefendorff, J. (2010). Why does proactive personality predict employee life satisfaction and work behaviors? A field investigation of the mediating role of the self-concordance model. *Personnel Psychology*, 63, 539–560.

Kohlberg, L. (1976). Moral stages and moralizations: The cognitive-developmental approach. In T. Licksona (Ed.), *Moral development and behavior: Theori, research and social issued*. Holt, Rinehart and Winston, 97–129.

Kohlberg, L. (1984). *The Psychology of Moral Development: Essays on Moral Development*. Harper & Row.

Lee, F., Sheldon, K., & Turban, D. (2003). Personality and the goal-striving process: The influence of achievement goal patterns, goal level, and mental focus on performance and enjoyment. *Journal of Applied Psychology*, 88, 256–265.

Maslow, A. (1971) *Toward a psychology of being*. NJ: Princeton, 216.

Maslow, A. (1971). *The Father Reaches of Human Nature*. Arkana/Penguin Books.

Nicholson, I. A. M. (2003). *Inventing personality: Gordon Allport and the science of selfhood*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10514-000>

Rokeach, M. (1968). Beliefs, Attitudes and Values: A Theory of Organization and Change. *Review of Religious Research*, 13(2).

Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. Free Press.

Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications [Basic human values: Theory, measurement, and applications]. *Revue française de sociologie*, 42, 249–288

Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications [Basic Human Values: Theory, Measurement, and Applications]. *Revue Française de Sociologie*, 42, 249–288. <https://doi.org/10.3917/rfs.474.0929>

Schwartz, S. (2011) Studying Values: Personal Adventure, Future Directions. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 42, 307–319.

Sheldon, K., & Elliot, A. (1999). Goal striving, need satisfaction, and longitudinal well-being: The self-concordance model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 482–497.

Spranger, E. (1969). *Gesammelte Schriften*. In H. W. Baehr (Ed.), *Collected writings* (Vol. 5, pp. 139–240). Quelle & Meyer.

References

- Aron, R. (2004) *Stages of development of sociological thought*. (G. Filipchuk, Transl.). Universe, 688 [in Ukrainian].
- Bekh, I. (2012) *Spiritual values as a personality asset*. *Ridna Shkola*, 1-2, 9–12 [in Ukrainian].
- Boryshevsky, M. Y., Shevchenko, O. V., Pylypenko, L. I., & Penkova, O. I. (2011). *Psychological regularities of the development of the spirituality of the individual* (M. Y. Boryshevskyi, Ed.). *Pedagogical thought* [in Ukrainian]. https://lib.iitta.gov.ua/5077/1/11-12_.pdf
- Weber, M. (2018) *Protestant Ethics and the Spirit of Capitalism*. Nash Format, 216 [in Ukrainian].
- Galyan, I., & Galyan, O. (2018) Psychology of the meaningful life experiences of modern student youth. *Psychological journal*, 8, 38–57 [in Ukrainian].
- Donchenko, O., Slyusarevsky, M., Tatenko, V., Tytarenko, T. M., & Khazratova, N. V. (2008) Fundamentals of Social Psychology. (M. Slyusarevsky, Ed.). Millennium, 495 [in Ukrainian]. <https://ksp.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/68/2021/05/Соціальна-психологія-5.pdf>
- Karpenko, Z. (2000). Value Dimensions of Individual Consciousness. In Z. Karpenko, & I. Goyan (Compiler), *Methodological and Theoretical Problems of Psychology*, 128 [in Ukrainian].
- Maksymenko, S. (2019) *General psychology* (3th ed.). Centre for Educational Literature [in Ukrainian].
- Maksymenko, S., & Osodlo, V. (2010) Structure and personal determinants of professional self-realisation of the subject. *Problems of modern psychology*, 8, 3–19 [in Ukrainian].
- Frankl, V. (2016). *Man's Search For Meaning. Psychologist in a concentration camp*. Family leisure club. [in Ukrainian].
- Adler, A. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler* (H. L. Ansbacher, & R. Ansbacher, Eds.). Harper Torchbooks.
- Blau, P. (1977). *Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure*. Free Press.
- Durkheim, E. (2011). *Moral Education*, translated by E. K. Wilson and H. Schnurer. Mineola, NY: Dover Publications. ISBN 9780486424989, 102.
- Erikson, E. (1993). *Childhood and Society*. Norton.
- Fromm, E. (2010). *The Heart of Man: Its Genius for Good and Evil*. American Mental Health Foundation Books.
- Greguras, G. & Diefendorff, J. (2010). Why does proactive personality predict employee life satisfaction and work behaviors? A field investigation of the mediating role of the self-concordance model. *Personnel Psychology*, 63, 539–560.
- Kohlberg, L. (1976). Moral stages and moralizations: The cognitive-developmental approach. In T. Licksona (Ed.), *Moral development and behavior: Theori, research and social issued*. Holt, Rinehart and Winston, 97–129.
- Kohlberg, L. (1984). *The Psychology of Moral Development: Essays on Moral Development*. Harper & Row.

Lee, F., Sheldon, K., & Turban, D. (2003). Personality and the goal-striving process: The influence of achievement goal patterns, goal level, and mental focus on performance and enjoyment. *Journal of Applied Psychology*, 88, 256–265.

Maslow, A. (1971) *Toward a psychology of being*. NJ: Princeton, 216.

Maslow, A. (1971). *The Father Reaches of Human Nature*. Arkana/Penguin Books.

Nicholson, I. A. M. (2003). *Inventing personality: Gordon Allport and the science of selfhood*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10514-000>

Rokeach, M. (1968). Beliefs, Attitudes and Values: A Theory of Organization and Change. *Review of Religious Research*, 13(2).

Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. Free Press.

Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications [Basic human values: Theory, measurement, and applications]. *Revue française de sociologie*, 42, 249–288

Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications [Basic Human Values: Theory, Measurement, and Applications]. *Revue Française de Sociologie*, 42, 249–288. <https://doi.org/10.3917/rfs.474.0929>

Schwartz, S. (2011) Studying Values: Personal Adventure, Future Directions. *Journal of Cross-cultural Psychology*. 42, 307–319.

Sheldon, K., & Elliot, A. (1999). Goal striving, need satisfaction, and longitudinal well-being: The self-concordance model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 482–497.

Spranger, E. (1969). *Gesammelte Schriften*. In H. W. Baehr (Ed.), *Collected writings* (Vol. 5, pp. 139–240). Quelle & Meyer.

Отримано редакцією журналу / Received: 16.01.24

Прорецензовано / Revised: 25.03.24

Схвалено до друку / Accepted: 15.05.24

Uliana HULIAK, PhD Student, Lieutenant Colonel
ORCID ID: 0000-0002-0625-7814
e-mail: ulyaniyka23@gmail.com
National Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Vladlen LISNEVSKYI, Master of Arts
ORCID ID: 0009-0004-5488-1111
e-mail: Vladlen2000@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

VALUE COMPONENT IN THE STRUCTURE OF THE MOTIVATIONAL SPHERE OF A SERVICEMAN'S PERSONALITY

Background. The article presents an analysis of modern theories and studies of the motivational sphere of personality, its structure, psychological features of functioning, and, in particular, in the context of combat activity, with the aim of outlining the value component in the structure of the motivational sphere of a serviceman's personality, defining it, and clarifying how values influence the motivation of a serviceman to combat activity.

Methods. To solve the tasks set in this paper, theoretical research methods were used: analysis of scientific sources on the research topic, system analysis, synthesis, generalisation of scientific approaches, classification and specification of the system of values that determine the combat motivation of military personnel.

Results. The results indicate the key role of values in shaping the motivation of servicemen to fight, perform daily combat tasks and the desire to return to the battlefield. The analysis of scientific works shows that the motivational and value sphere is unique for each individual and a complex structure that inspires a person, encourages and gives strength to overcome life's difficulties. The analysed studies have also made it possible to state that the motivational and value sphere of personality as an integral psychological formation is currently represented through the phenomena of the value-sense sphere, personal values, goals of life, personal, social, and professional significance. In order to determine the motivational and value determinants of military personnel's combat activity, the characteristic features of such activity are analysed. The key definitions reflecting the relationship between values and motivation and their influence on the activity of the serviceman's personality in combat conditions are formulated.

Conclusions. The motivational and value sphere enables the serviceman's personality to compare his own needs and motives with the values and social norms he has learned and understood, and regulates his activity. At the same time, it not only determines the ways and conditions for achieving goals, but also becomes a source of goals. In addition, the motivational and value sphere reflects the subjective attitude of a serviceman's personality to social reality, which manifests itself as a motivation for combat activity, behaviour in different situations and spheres of life. In the structure of a serviceman's personality, the motivational and value sphere characterises the internal readiness for combat activity and determines the direction of behavioural activity.

Keywords: motivation; values; motives, meaning, motivational and value sphere; combat activity; military personnel.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.